

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

(REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES)

Müdür — Editor
Prof. M. Tayyib GÖKBİLGİN

CİLD — VOLUME : VI
CÜZ — PARTS : 3-4
1976

Edebiyat Fakültesi Basımevi
İSTANBUL
1976

Ord. Prof. Dr. MEHMED BEGOVIĆ
(Belgrad)

Yetmişinci Doğum Yılı Münasebetiyle

M. Tayyib OKİÇ

(Merhum : 10 Mart 1977) *

I

M. Begović

Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslâm Hukuku ve Aile Hukuku Ordinaryüs Profesörü doktor Mehmed Begović, Bosnanın Hersek bölgesindeki Trebinje kazasına bağlı Lastva nahiyesinde 8 Nisan 1904 tarihinde doğdu. İlk okulu Lastva'da bitirdikten sonra Mostardaki klâsik Gimnaziyumu [Sekiz senelik, orta okul ile lise bir arada] 1922 yılında bitirmiştir. Bu okullarda almanca ve lâtineden başka eski yunanca da okutulurdu. Şu varki müslüman talebeye eski yunanca yerine arapçayı tercih etme hakkı tanındığından, Begović burada kuvvetli bir arapça ve din öğrenimi yaptı. Müteakiben, Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1926 yılında mezun oldu. Bundan sonra Cezayire gidip ora Üniversitesinin hukuk fakültesinde 1930 yılında hukuk doktoru ünvanını aldı¹.

Profesör Begović 1931 de Belgrad Üniversitesi Hukuk Fakültesi şeriat (islâm) hukuku doçenti, 1937 de profesör ve 1946'da da ordinaryüs profesör seçildi ve 1974/1975 ders yılının sonunda emekliye ayrıldı. Doğumunun yetmişinci yılı münasebetiyle kendisini tebrik eder, uzun ömürler, sıhhat, afiyet ve ilmi tetkiklerinde yeni muvaffakiyetler dileriz.

* Müellifin Ankara'daki vefâtı ile ilgili elim haber, Dergi'nin baskısı sırasında bize ulaştığından bir nekrolog yazısının neşrini gelecek sayılarımıza bırakıyoruz (Y.K.)

¹ Doktora tezi olan «De l'évolution du droit musulman en Yougoslavie» (Alger, 1930) adlı eseri, ayrıca Cezayir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu tarafından 28 Mayıs 1931 tarihinde verilen bir karar ile mükâfatlandırılıp taltif edilmiştir.

İkinci Cihan harbi, daha doğrusu Yugoslavyanın işgali (1941-1945) müddetince, Belgrad Üniversitesi kapalı idi. Profesörlerin kâhir ekseriyeti işgal kuvvetleri tarafından «emekli»ye sevkedilmek suretiyle üniversiteden uzaklaştırıldı. Bunların arasında profesör Begoviç de vardı. Fakat harb biter bitmez, bütün uzaklaştırılan profesörler gibi, Begoviç de vazifesine döndü, ve ordinaryüs profesörlüğe yükseldi. Gerçi bu arada, fakülteadaki islâm hukuku kürsüsü ilga edilmiş ve Begoviç aile hukuku kürsüsüne geçmişti. Prof. Begoviç, 1954 yılında Belgrad Hukuk Fakültesi Dekanı, 1971 yılında ise, aynı fakültenin şura başkanlığına seçildi.

Prof. Begoviç, 1955 yılında Paristeki Soci  t   de l  gislation compar  e, 1957 de ise Londradaki International Law association azalığına seçildi. 1973 yılındanberi Bosna ve Hersek ilim ve güzel sanatlar akademisi muhabir azasıdır. Profesör, 1958 yılında Sırb ilim ve güzel sanatlar akademisi muhabir azası seçilmiş, 16 Aralık 1965 tarihinde ise, aynı yerde asıl   ye olmuştur. Fakat Begoviç bu akademinin şarkiyat heyeti azalığında 1938'denberi bulunmaktadır.

Bosna-Hersek'in 1878 yılında Avusturya-Macaristan ordularının tarafından işgali üzerine, bu düşman ordularına şiddetli mukavemet gösteren hamiyetli müslüman boşnakların arasında bulunan Mehmed Begoviç'in babası Ca'fer bey, yüz yaşını geçmiş olduğu halde, bu mücahidlerin en sonuncusu olarak bir kaç sene evvel vefat etmiştir.

Bosna'nın Hersek mıntakasının Osmanlı İmparatorluğuna iltihakı üzerine bilhassa onbeşinci asrın sonlarına doğru, oralardaki hristiyan halk arasında kitle halinde ve gönül rızası ile ihtidalar vukubulmuştur. Trebinye havalisinde oturan Begoviç ailesi de o zaman ihtida etmiştir. Trebinye civarındaki Tvrdoş manastırının keşişlerinden Trebinyeli r  hib Marko, 1509 tarihli bir kaydında, bu hadiseler hakkında şu malumatı vermektedir : «ve çoğu, kimse tarafından zorluk görmeden, ortodoksluktan ayrılıp, onların [yani Türklerin] dinine t  bi oldular» («...i mnozi, nikim ze mucimi otstupişe ot pravoslavia i pristaşe k vjeri ih»)².

Türkler, 10 Ağustos 1539 tarihinde Adriyatik denizi sahilindeki Hercegnovi'yı zaptedmişlerdi. Begoviç ailesi 1539 yılından sonra oraya gidip

2 Bkz. Ljuba Stojanovi  , Stari srpski zapisi i natpisi, Beograd 1902, I, 125-126. No. 404. Bkz. Keza : Prof. M. Tayyib Okı  , Bir Tenkidin tenkidi, Ankara 1953 (A.  . İl  hiyat Fakültesi Dergisi, cild II, sayı, 2-3, s. 263). Bugünkü dil ile ifade edilen bu not için bkz. Vladimir   orovi  , Bosna i Hercegovina, Beograd 1925, s. 65. («...i mnozi nemu  eni ni od koga otstupişe od pravoslavlja i pristaşe uz njihovu vjeru...»).

yerleşmiştir. Hercegnovi 1687 yılına kadar türklerin hakimiyeti altında kaldı. İşte bu tarihte Venediklilerle yapılan savaşlarda sağ kalan müslümanlar, Bosnanın, ekseriya Hersek bölgesine hicret edip oralarda yerleştiler. Bu meyanda Begoviç âilesi de Hercegnovi'den hicret ederek Trebinje civarındaki Lastva'ya geldi. Profesör Begoviç işte bu âileye mensubdur. Türkçe tarihi vesikalar'da bu ailenin ismi «Bey zâde» şeklinde geçer.

Ağırbaşlılık, vakar, zekâ, çalışkanlık ve bilhassa dindarlıkla tanınan Profesör Begoviç, birçok ciddi ve kıymetli eserin sahibidir. Yazımızın sonunda, aşağı yukarı bütün bu eserlerin bir listesini vereceğiz. Fakat, burada, islâm hukuku veya umumen islâmiyet üzerindeki tetkiklerine kısaca temas edecek diğerlerini sadece listede zikretmekle iktifa edeceğiz.

Esas itibariyle, Profesör Begoviçin ilmî araştırma faaliyeti şu branşlara ayrılabilir : I) Şeriat (İslâm) Hukuku, II) Yugoslav memleketleri müslümanlarının içtimaî ve siyasi hayatı, III) Osmanlı devri Yugoslav memleketleri hukuk tarihi, IV) Yugoslav medeni hukuku.

I) Şeriat Hukuku (Şeriatsko pravo), yani islâm hukuku sahasındaki başlıca eserleri, hukuk kaynakları (usul-i fıkıh), nikah, miras ve vakf mevzularını içine almaktadır. Bunlarda, bilhassa islâm hukuk sistemindeki en mühim hususiyetler ile muhtelif hukuk müesseselerine temas edilmektedir. Bu vesile ile Şer'i muhakeme pratiği ile halkın örf ve adetlerinin bu mevzudaki tesirlerine de işaret edilmektedir. Meselâ : Yugoslav müslümanlarının nikahları şer'î mahkemelerde veya şer'î mahkemelerin salâhiyetli kıldığı imamlar tarafından aktedilebilirdi. Talâk muamelesi, şer'î mahkeme müdahalesi olmadan yapılamazdı. Zira Kadi, boşanmak isteyenler nezdinde, boşanmadan vazgeçirme teşebbüslerinde bulunabilirdi (birçok ahvalde bu teşebbüsleri muvaffak oluyordu). Talâk vukuunda, boşanmış kadın ile çocukların geçimini temin etmeğe çalışırdı. Bu vesile ile, Yugoslavyadaki müslümanlar arasında tatbik edilmeyen bazı islâm hukuku müesseselerine de işaret edilmektedir (ezcümle : li'ân ve zihâr). Taaddüdü zevcâta gelince, bu müessese Kosova ve Makedonya türkleri ile arnavutlar arasında mevcûd ise de, boşnaklarda hemen hemen hiç revâc bulmamıştır.

II) Yugoslavya Boşnak müslümanlarının sosyal ve siyasi hayatlarına dâir Begoviç'in eserleri, ekseriya bunların takriben 1878 yılından ikinci cihan harbine kadarki siyasi, iktisâdi ve dini maarif ahvâli ile ilgilidir. Bu nevi tetkiklerini Profesör : Avusturya-Macaristan işgalinden (1878) sonra zuhûr eden şu gibi meselelere tahsis etmiştir : a) Bosna

ve Hersek siyasi muhtariyeti; b) İslâm cemaatının dinî muhtariyeti uğrunda yaptığı mücadeleler ve islâm cemaatı teşkilâtlanması işi, c) müslümanlara âit toprak meselelerinin (agraire) halli hususundaki gayretleri, d) müslüman ahalinin modern maarif sahasındaki kalkınması. Bu arada müslüman kızlarının tahsiline ve meslek sahibi olmalarına hususi bir itina gösterilmiştir. Zira kadınların erkeklerinki kadar okuma ve tahsil görme mükellefiyeti şeriata icâblarındandır.

III) Osmanlı devri hukuk tarihi ile ilgili yazılarında profesör Begoviç, türk hukuk abidelerinde (vesikalarında) mevcûd yerli milletlerin orta çağ yazılı veya orfî hukuku izlerinden bahsetmektedir. Bu arada, türk kanunlarına bazı cenûbi slav müesseselerinin girmesi hususu vardır. Meselâ: voynuk ve maden mahkemeleri (sabor) müesseseleri gibi. Bu şekilde yerli halk hukuku devamlılığı (continuité) bir nebze temin edilebilmiştir. Zira türk hukuk siyasetinin istikameti, yerli halkın örf ve adetlerini ilga etmeyip, bilâkis muhafaza etmek ve onları türk hukuk ve siyaset sistemine uygun bir hale getirmek prensibine dayanmaktadır. Bu sayede birçok Balkan milleti aşağıdaki muhtariyetlerini muhafaza etmişlerdir: 1) Millet (dini cemaat), 2) Sâs (maden), 3) Esnaf (sanaat), 4) Eflâk (hayvancılık), 5) mahalli knezlik muhtariyetleri.

Hristiyanlar, kendi hukuki adetlerini tatbik ediyordu. Umumî ve hususî hukuk ihtilâfları, dini veya gayrı dini şefleri tarafından muhakeme edilebilirdi. Aynı hüküm yahudiler için de variddir.

Bundan başka, İslâm hukuku, gayrimüslim Yugoslav milletlerinin hukuki adetlerinin inkişafı üzerine tesir etmiş ve böylece, islâmiyetin bazı hukukî müesseseleri, yerli halkın örf ve adetleri yoluyla yazılı kanunlara girmiştir. Meselâ : «Emanet» müessesesi (bu istilâhı aynen muhafaza etmek suretiyle) 1844 tarihli Sırp medeni kanunu (madde : 589 ve 694) ile 1888 tarihli Karadağ medeni kanununun 390 ve 822 nci maddeleri; yine Sırp medeni kanununun 326. cı maddesi «milyačka Zaloga» (milk istilâhından gelme şekil), yani fikhin «bey' bi'l-vefa»sı, ve keza milyak, 670. ci ve 678. ci maddelere girmiştir.

IV) Medeni hukuk sahasındaki Begoviçin eserleri, yeni Yugoslavyanın aile hukuku ile ilgilidir.

Profesör, Yugoslavyadaki islâm dini teşkilâtı ve vakf problemine büyük ehemmiyet vermiştir. Buna dair derin ve müdellel etüdleri tetkik edilirse, bu husus göze çarpar. Bu iki problemin teferruatına giren Begoviç, mevzuu alâkadar eden, beynelmilel anlaşmaların bütün maddelerini de ihmal etmemiştir. Bu mesele hakkında ilmin son sözünü, okuyucu, profesörün eserlerinde bulacaktır.

Profesör Begoviçin birkaç-eserinin, örnek olarak, kısaca tanıtmasını vermekle, ilmi çalışmalarının mahiyeti hakkında bir fikir edinilebilir fikrindeyiz :

1) «Mecelle ile Karadağ medeni kanunu arasındaki benzerlikler» adı altındaki etüdünde, profesör Begoviç mukayeseli bir araştırma yapmıştır.

Mecellenin, bütün Osmanlı İmparatorluğundaki ehemmiyeti büyük idi. Meselâ mecelle, Bosna-Hersek'te, bilâtefrik, bütün ahaliye, medeni kanun olarak 1945 yılına kadar -velev kısmen- tatbik ediliyordu. 1876-1878 ve 1912-1913 savaşlarından sonra Sırbistan veya Karadağ'a ilhak olunan muntakalarda da evvelce mecelle tatbik edilmekte idi.

Cenubi slavlar arasında «en büyük ve en zeki» hukukçu telâkki edilen Valtazar (Baltazar) Bogišiç (1834-1908), mecellenin «çok orijinal ve mühim bir kanun»name olduğunu söyleyerek medhini yapmıştır.

Bogişiç, burada, Karadağ Knazlığı (prenslığı) için bir kanunname meydana getirmek üzere, prens Nikola'nın davetine icabeten, senelerce süren bir tetkikten sonra, Karadağ medeni kanununu tanzim etmiştir. Bogišiç bu kanunnameye, halk ananelerini, örf ve adetlerini dahil etmek arzusunda idi. Zira kendisi bunlara yaşayan kanunlar nazarı ile bakıyordu. Diğer taraftan mevcûd bütün (hatta proje halinde bulunan) kanunları tetkik eden Bogišiç, bu arada mecelleyi de (fransızca tercemesinden) okumuş ve beğenmişti. Gayrimüslim halk arasına girmiş arapça veya türkçe hukuk istilâhları, böylece Karadağ kanunnamesine girmiş bulunmaktadır. Zikri geçen «emanet» den başka «kesim», «kira» ve «ortaklık» gibi istilâhlar bu kanunnameye yer almıştır.

2) «Yugoslavyada İslâm vakıfları»³ adlı etüdünde, profesör Mehmed Begoviç, Önsözden sonra, bu mevzuu aşağıdaki bablar halinde işlemiştir : Vakıflara dâir kanunlara tarihî bir bakış, vakfın mana ve menşei, vakfın sıhhati için gereken şartlar, vakfedilişinin neticeleri, vakf malının kullanılışı ve tasarrufu, vakf malından istifade şekli, vakf idaresi, Yahudi ve hristiyan vakıflarına dair islâm hukuku hükümleri. Etüdün sonunda fransızca bir hulâsa (resumé) de vardır.

Bu münderecattan da anlaşılacağı üzere, vakf meselesi bu kitapta etraflıca tetkik edilip, esaslı temellere dayandırılmıştır. Hazreti Peygam-

3 Mehmed Begoviç, Vakufi u Jugoslaviji (Les Wakfs en Yougoslavie). Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Pešebna izdanja, knjiga CCCLXI - Odeljenje Društvenih Nauka, knjiga 44, Beograd 1963, 8°, ss. 1-101.

ber devrinden başlayarak, vakf müessesesinin kısa tarihçesini çizen Profesör Begoviç, Yugoslavyadaki vakıflara dâir beynelmilel anlaşmalara giren maddelere de işaret etmektedir. Yugoslavyadaki vakıflar hakkındaki bu eser, Sırb ilim akademisi tarafından neşredilmiştir. Begoviçin bu değerli etüdünün, umumiyetle bu sahada yazılan eserlerin en kuvvetlilerinden biri olduğu muhakkaktır.

3) «Sırp ve Türk Maden Kanunları» - Sırp despotu Stefan Lazarevicin 1412 tarihli madenler kanununun takriben 16. cı asrın ikinci yarısında yapılan bir sırpça suretinin ortaya çıkması ve neşri⁴ ilim muhitinde mühim bir hadise olarak telâkki edilmektedir. Bu vesile ile, Sırbistan ve Bosnada tatbik edilen türk «sas» madenleri kanunlarının kaynak ve örneğinin işbu sırp kanunu olup olmadığı hususu düşünülmüştür. Zira evvelce de türk kanunlarını tanzim edenlerce, muayyen mahalli hukuk müesseselerini (bazen sırpça adı ile, bazen türkçe tabir ile, bazen değiştirilmiş, bazen de değiştirilmemiş muhtevası ile) benimsedikleri biliniyordu. Şimdi, kat'î olarak iddia edilebilir ki, türk kanun vazı, bilhassa sas maden kanunlarını tanzim ederken, Sırbistan ve Bosnada bulduğu kanunlara istinad ediyordu. Sırp despotu «Stefan Lazarevicin madenler kanunu» adlı etüdünde, Nikola Radojčić bu hakikatı sezmiştir. Fehim Spaho tarafından 1913 yılında neşredilmiş olan Kanuni Sultan Süleymanın eski sas kanunu ile mukabele etmek suretiyle, şu neticeye varmıştır : «Sas kanununun türkçe tercemesinin başlangıcı, şüphesiz, despot Stefan'ın madenler kanununun veya buna benzer başka bir sırp maden kanununun başlangıcının tercemesidir. Bu iki kanunun maddeleri arasında hakikaten büyük benzerlik ve mutabakat mevcuttur.

Gerçekten N. Beldiceanu tarafından, despot Stefan Lazareviç'in Pariste millî kütüphanede muhafaza edilmekte olan kanununun türkçe tercemesine âit yazma nüshasından neşri⁵ bu inancı daha da kuvvetlendiriyordu. Bu türkçe tercemenin mukaddemesinde, bunun despot Stefan Lazareviç tarafından tasdik edilen ve Novo Brdo'daki madenlere âid kanun olduğu tasrih edilmektedir. Bu kanunun türkçe tercemesinin adı «Kannunname-i sâbık»tır. Beldiceanu bu türkçe tercemenin Novo Brdo'nun nihai fethinden sonra, yani 1 Haziran 1455 den sonra yapıldığını tahmin ettiğini ilâve etmektedir.

4 Nikola Radojčić, Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića, Beograd 1962 (Bu kanun metni kiril harfleri ile yazılmıştır).

5 N. Beldiceanu, Les actes des premiers Sultans, conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale de Paris-La Haye 1964, t. II, 245, No. 22.

Radojčić'in bulduğu kiril harfli kanun metni ile Beldiceanu'nun neşrettiği türkçe tercemesinden başka ,aynı kanunun lâtin harfli metni de geçenlerde Prof. Petar Kolendić tarafından Split (Spalato) şehir kütüphanesinde bulunmuştur. Türkçe terceme ile lâtin harfli metnin mukabelesi neticesinde, ikisinin de despot Stefan Lazarević'in madenler kanununun birer muhtasarından ibaret olduğu tesbit edilmiştir.

Sas tabirinin ethnique manasında değil, meslek manasında alınması icab ettiğini hatırlatan Begoviç, türk kanunlarındaki saslar ile, Bosna ve Sırbistandaki madenlerde çalışan madenciler kastedildiğini söylemektedir. Fetihden sonra da burada çalışan saslara türkler eski hak ve imtiyazları tanıdıklarını da ilâve eden Begoviç, bu hakların Anadolu ve Osmanlı İmparatorluğunun diğer mıntakalarındaki madenlerde tatbik edilmediğini hatırlatmaktadır.

Osmanlı fütühatından evvel, Bosna ve Sırbistandaki sasların sahib oldukları haklardan biri de, kendi örf ve adetlerine göre ayrı maden mahkemeleri nezdinde münasebetlerini tanzim etmelerinden ibaret idi. Bosna ve Sırbistan hükümdarları, sasların bu haklarını XIII. asırdan beri tanıyorlardı. Fakat Diniç'in dediği gibi, saslar, yerli halk içinde eridikleri gibi, bu mahkemeler de yerli mahkemelere tahvil edilmiştir. Fakat Osmanlı fütühatı arefesinde, gerek Bosna ve gerekse Sırbistanda, sas tabiri, menşesine bakılmaksızın madenci manasına geliyordu. Hatta Novo Brdo madenleri kanunnamesini tanzim edecek yirmi dört kişiden ibaret olan sasların isimlerinden de bu husus anlaşılmaktadır. Bu kanunu hazırlayanlar despot Lazarević tarafından tayin edilmiştir.

Profesör Begoviç, yazısında, sasların çeşitli mahkemelerine de temas etmektedir. İhtilâf mevzularına göre, maden mahkemeleri de bir kaç tür-lüdür. Fakat yine de bu işlerde kadıların rolü mühimdir.

Derin bir tetkik mahsulü olan bu etüdünde⁶ Prof. Begoviç, bütün bu maden mahkemelerine, salâhiyetlerine ve diğer hususlara ayrıca temas etmektedir. En mühim türk kanunnamelerinin neşrine dâir malûmat da bu arada not halinde verilmektedir.

6 Mehmed Begoviç, O nadleznosti rudarskih sudova po zakonu o rudnicima despota Stefana Lazarevića i turskim rudarskim zakonima XV i XVI. veka (Despot Stefan Lazarević'in madenler kanunu ile 15 ve 16. asır türk maden kanunlarına göre madencilere mahsus mahkemelerin salâhiyeti üzerine), Belgrad 1967 (Sırp ilim akademisine yeni seçilen azâlara mahsus hatıra kitabından ayrı basım, ss. 7-17).

The first of these is the fact that the United States has a long history of supporting democratic movements in other countries. This policy was first articulated by President Franklin D. Roosevelt in 1945, when he announced the Truman Doctrine. The Truman Doctrine stated that the United States would support free peoples who are resisting attempted subversion by armed minorities or by outside pressures.

The Truman Doctrine was a significant departure from the traditional American policy of isolationism. It marked the beginning of a new era of American foreign policy, one that was based on the promotion of democracy and the containment of communism. This policy was further solidified by the Eisenhower Doctrine, which stated that the United States would support any free people who are resisting subversion by any form of armed force.

The Eisenhower Doctrine was a continuation of the Truman Doctrine, but it was more specific. It stated that the United States would support any free people who are resisting subversion by any form of armed force, whether that force be internal or external. This doctrine was a clear statement of American policy in the Middle East, where it was applied to the situation in Egypt. The Eisenhower Doctrine was a significant departure from the traditional American policy of isolationism, and it marked the beginning of a new era of American foreign policy.

The Eisenhower Doctrine was a continuation of the Truman Doctrine, but it was more specific. It stated that the United States would support any free people who are resisting subversion by any form of armed force, whether that force be internal or external. This doctrine was a clear statement of American policy in the Middle East, where it was applied to the situation in Egypt.

The Eisenhower Doctrine was a continuation of the Truman Doctrine, but it was more specific. It stated that the United States would support any free people who are resisting subversion by any form of armed force, whether that force be internal or external. This doctrine was a clear statement of American policy in the Middle East, where it was applied to the situation in Egypt.

The Eisenhower Doctrine was a continuation of the Truman Doctrine, but it was more specific. It stated that the United States would support any free people who are resisting subversion by any form of armed force, whether that force be internal or external. This doctrine was a clear statement of American policy in the Middle East, where it was applied to the situation in Egypt.

II

Profesör Begović'in Başlıca Eserleri

A) İslâm Hukuku

- 1) De l'évolution du droit musulman en Yougoslavie, Alger 1930 (İslâm Hukukunun Yugoslavyadaki gelişmesi).
- 2) Brak u Arabiji pre Islama (İslâmiyetten evvelki arabistanda nikâh) Arhiv Pravnog Fakulteta, Beograd 1932, XXV-XLII, 1-2, 77-83.
- 3) O izvorima šeriatskog prava, Arhiv, Beograd 1933, 24 sahifelik ayrı basım ismi (Belgrad Hukuk Fakültesine intisabı münasebetiyle usulü fıkıhdan verdiği ilk ders).
- 4) Značaj mehra-Venčanog dara (mehr in ehemmiyeti) Arhiv, Belgrad 1933, XXVI/XLIII, 380-386.
- 5) Allgemeine Übersicht über die Entwicklung und die Prinzipien der islâmitischen Ehe (İslâm nikâhının gelişmesi ve prensiplerine umumî bir bakış) (Moslemische Revue Berlin 1934, H. 2-3, ss. 74-88).
- 6) O adopciji u Šeriatskom pravu (Şeriat Hukukunda evlât edinme), Arhiv, Beograd 1934, XXIX/XLVI, 29-34.
- 7) Forma islâmskog braka (islâmî nikâhın şekli), Arhiv, Beograd 1935, XXX/XLVII, 50-57.
- 8) Législation relative à l'organisation des affaires religieuses des Musulmans en Yougoslavie (Yugoslavyadaki müslümanların dini işleri teşkilâtına dâir mevzuat), Annuaire de l'Association Yougoslave de droit international, Paris 1934, II, 265-270.
- 9) Die Anwendung des Scheriatsrechtes in den Balkanstaaten (Balkan devletlerinde şeriat hukuku tatbiki), Moslemische Revue, Berlin 1935, H. 3-4, 54-60.
- 10) O reformama porodičnog prava muslimana u Egiptu (Mısır müslümanlarının aile hukuku islâhatı üzerine), Arhiv, Beograd 1935, XXXI/XLVIII, 553-560.
- 11) Šeriatsko bračno pravo (Şeriat evlenme hukuku), Beograd 1936.
- 12) Utvrđivanje bračnosti dječâ u Šeriatskom pravu (Şeriat hukukun-

- da çocukların meşruiyetinin tesbiti), Beograd 1937, Arhiv, XXXIV/LI, 525-534.
- 13) Karakteristike Šeriatskog naslednog prava (Šeriat miras hukukunun hususiyetleri), Arhiv, XXXVI/LIII, 76-81.
 - 14) Nasledjivanje bračnih drugova u Šeriatskom i gradjanskom pravu (Šeriat hukuku ile medeni hukukta evlilerin birbirinden miras almaları) Gajretov kalendar za 1939 god., Sarajevo 1938, 27-32.
 - 15) Polozaj zene i zenskih srodnika u šeriatskom naslednom pravu (Šeriat miras hukukunda kadın ve akraba kadınların durumu), Beograd 1938, Arhiv, XXXVII/LIV, 395-406.
 - 16) Moze li prelaz na Islam poslužiti kao uzrok za razvod braka (ihtida, nikâhın feshine sebebiyet verebilir mi?), Beograd 1939, Arhiv, XXXVIII/LV, 577-580.
 - 17) Nasledno pravo po gradjanskom zakoniku Kraljevine Srbije, sa kratkim pregledom šeriatskog naslednog prava (Sırbistan kralığı medeni kanununa göre miras hukuku ve şeriat miras hukukuna kısa bir bakış), Profesör Arandjelović ile müştereken, Belgrad 1940.
 - 18) Medzella i Opšti imovinski zakonik za Crnu goru (Mecelle ve Karadağ umumi medeni kanunnamesi), Prilozi za Orijentalnu filologiju, Sarajevo 1955, V, 33-43.
 - 19) Les vestiges du droit musulman dans le droit Yougoslave (Yugoslav hukukunda islâm hukuku kalıntıları), Yugoslovenska revija za medjunarodno pravo, Beograd 1956, I, 125-128.
 - 20) O adetima (pravnim obiçajima) [Hukukî adetler üzerine], Istorijski časopis, Beograd 1955, V, 189-192.
 - 21) Du droit musulman et de son application effective dans le monde (İslâm hukuku ve dünyadaki fiilî tatbiki), Revue Algerienne, Alger 1958, I, XX, 12-17.
 - 22) Porodični vakufi (evladiyet vakıfları), İstorijski časopis, Beograd 1960, XI-X, 191-197.
 - 23) Les conditions des étrangers selon le droit musulman (İslâm hukukuna göre yabancıların durumu), Jugoslovenska revija za medjunarodno pravo, Beograd 1960, 320-324.
 - 24) Vakufi u Jugoslaviji (Yugoslavyada vakıflar), Beograd 1963 (posebno izdanje Srpske Akademije nauka i umetnosti).
 - 25) Pravo u Islamu (İslâm'da hukuk), Saraybosnada 1937 yılındaki Şarkiyat Enstitüsü ilmî toplantısında okunan tebliğ.

- 26) Vakufi (Vakıflar), Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1971, VIII, 450.
- 27) Kako razjasniti izvense stavove u baladi o Hasanagici sa gledišta šeriatskog prava (Comment, du point de vue du droit Islâmique, eclaireir certains prises de position dans la balade Hasanaginica), yani : Hasanaginica baladındaki bazı muğlak yerler -Şeriat Hukuku bakımından- nasıl izah edilmelidir? in : Naučni Sastanak Slavista u Vukove Dane, Beograd - Tršić-Novi Sad, 12-18 IX 1974, ss. 319-323.

B) Çeşitli islâmî mevzular

- 1) O položaju muslimanke (Müslüman kadınının durumu üzerine), Beograd 1931.
- 2) Organizacija islamske verske zajednice (Yugoslavya islâm cemaatı teşkilâtı), Beograd 1933, Arhiv, XXVII/XLIV, 375-388.
- 3) O emancipaciji muslimanke (Müslüman kadınının hürriyeti üzerine) Pravna misao, Beograd 1936, XI-XII, 236-254.
- 4) Pokreti islamskih naroda (İslâm milletleri hareketleri), Gajretov kalendar za 1938, Sarajevo, 1937, 60-71.
- 5) İbn Haldunovi pogledi na društvo i drzavu (İbn Haldunun cemiyet ve devlet hakkındaki görüşleri), Beograd, 1940, Pravna misao, XI-XII, 537-550.
- 6) Muslimani u Bosni i Hercegovini (Bosna ve Hersek müslümanları), Beograd 1938.
- 7) Odnosi i veze Dubrovačke Republike sa arapskim zemliama Severne Afrike (Dubrovnik Cumhuriyeti ile Şimali Afrika arab memleketleri arasındaki münasebat ve irtibatlar), Anali, Beograd 1973, II, 33-37.
- 8) Islamska vjerska zajednica (İslâm dinî cemaatı), Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1960, IV, 371-373.

C) Türk Hukuku ile ilgili Tetkikler

- 1) Proučavanje turskih istorijskopравnih spomenika (Türk hukuk tarihi abidelerinin tetkiki), Beograd 1950, Istorijski časopis, II, 348-355.

- 2) Tragovi našeg srednjevekovnog prava u turskim pravnim spomenicima (Orta çağ hukukumuzun türk hukuk vesikalarındaki izleri), Beograd 1952, Istorijski časopis, III, 67-84.
- 3) Tragovi našeg srednjevekovnog krivičnog prava u turskim zakoniskim spomenicima (Ortaçağ ceza hukukumuzun türk hukuk vesikalarındaki izleri), Beograd 1956, Istorijski časopis, VI, 1-11.
- 4) Naši pravni nazivi u turskim spomenicima (Türk vesikalarındaki hukukî ıstılâhlarımız), Beograd 1961, Glas Srpske Akademije nauka i umetnosti, CCL, Knj. 10, 27-38.
- 5) Izvori turskog prava od XIV do XIX veka (14 ile 19. asırlar arasında türk hukuku kaynakları), Beograd 1970, Istorijski časopis, XVI-XVII, 45-54.
- 6) Naši nazivi u turskim rudarskim zakonima iz XV i XVI veka (15 ve 16. asırlarda türk maden kanunlarında mevcut ıstılâhlarımız), Beograd 1971, Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu, I-XI, 19-26.
- 7) O nadleznosti rudarskih sudova po zakonu o rudnicima despota Stefana Lazarevića i turskim rudarskim zakonima XV i XVI veka (Despot Stefan Lazarević'in madenler kanunu ile 15 ve 16. asırlardaki türk maden kanunlarına göre madencilere mahsus mahkemelerin salâhiyeti üzerine), Spomenica Srpske Akademije nauka i umetnosti, Beograd 1967, knj 30, ss. 7-17.
- 8) Sur l'Application du Droit Coutumier pendant le règne Turc dans nos pays (Sırp İlim ve Güzel San'atlar Akademisi Balkanoloji Enstitüsü Yıllığı «Balcanica», Beograd 1974, V, 361-367).
- 9) La Possession (Baştina) des mines en Serbie aux XV et XVIème Siècles (Extrait du Bulletin (Glas) T. LIII, de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts, Classe des Sciences Sociales, Beograd, 1974, No. 12., pp. 31-33).

D) Yugoslav Hukuku ve diğer mevzular üzerine Tetkikler

- 1) O rudarskim dazbinama u Srbiji u XV i XVI veku (Sırbistanda 15. ci ve 16. cı asırlarda madenlere aid vergiler), Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu, Beograd 1968, I, 3-11.
- 2) Rudarska baştina u Srbiji u XV i XVI veku (Sırbistanda 15. ci ve 16. cı asırlarda madenciler baştinası), Glas Srpske Akademije nauka i umetnosti, Beograd 1971, CCLXXX, knj, XV, 1-66.
- 3) Narodnopravni obiçaji o natapanju zemalja uz reku Trebişnyitzu i njene pritoke (Trebişnyitzu nehri ve kolları etrafındaki arazinin su-

- lanması hakkında halkın hukukî adetleri), Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu, Beograd 1965, III-IV, 237-247.
- 4) Preparations for a collection of manuscripts of Dušan's Code [İmparator] Dušan kanunnamesinin yazmalar koleksiyonu için hazırlıklar), Section B.-t. 5/14, Zagreb 1969, ss. 303 vd.
 - 5) Porodično pravo (Aile hukuku) 7. baskısı çıkmıştır (Hukuk Fakültesinin 20.5.1958 tarihli kararı ile Üniversite ödülü ile mükafatlandırılmıştır).
 - 6) Utvrđivanje oćinstva (Babalığın tesbiti), Anali Pravnog Fakulteta, Beograd 1953, I, 29-41.
 - 7) O odmosima roditelja i dece (Ebeveyn ile çocukları arasındaki münasebet), Socialna i zdravstvena politika, Beograd 1954, IV, 11-14.
 - 8) O organu starateljstva (Velilik organı üzerine), Anali Pravnog Fakulteta u Beogradu, Beograd 1954, II, 182-185.
 - 9) Bolozaj lićnosti (Şahsiyet durumu), Beograd 1957.
 - 10) Moze li se tuzba za utvrđivanje vanbraćnog oćinstva podići protiv nasljednikâ navedenog oca (Evlilik dışı babalığın tesbiti için, babalıkla itham olunanın varisleri aleyhine dava açılabilir mi?) Anali Pravnog Fakulteta, Beograd 1958, IV, 480 vd.
 - 11) Divorce (Boşanma) — Abstract of Yugoslavian laws, Charlottesville 1958, III, 2051 vd.
 - 12) O izmenama i dopunama prodićnog zakonodavstva (Aile kanunlarında deęişiklikler ve ilâveler), Anali, Beograd 1961, IV, 377-381.
 - 13) Le droit familial (Aile hukuku) — Institut de droit comparé, Beograd 1962.
 - 14) The Family Law (Aile hukuku) — Institut de droit comparé, Beograd 1962.
 - 15) O ogranićenju i lişenju roditeljskog prava (Ebeveyn hukukunun tahdidi ve mahrum ediliş), Beograd 1965, I-II, 1-8.
 - 16) Da li razvedeni suprug moze traziti da mu se isplaćuje izdrzavanje iz zaostavštine njegovog livşeg braćnog druga? (Boşanmış karı veya koca eski eşinin mirasından nafaka talebinde bulunabilir mi?), Anali, Beograd 1967, II-III, 350 vd.
 - 17) Osvrt na rad komisije, kojoj je 1945-1946 povereno da pripremi nacrt porodićnog zakonodavstva (1945-1946 yıllarında, aile kanunu tasarısını hazırlamakla mükellef ve Begovićin de üyesi olduęu komisyonun çalışmalarına dâir), Anali, Beograd 1969, I, 73-83.
 - 18) Koncepcija o razvodu braka u Zakonu o porodici, Reforma porodićnog

zakonodavsta (Aile hukukunda boşanma telâkkisi, aile kanununun islahı) Institut za Socialnu politiku, Beograd 1971, 300-307.

- 19) Kako urediti imovinske odnose suprugâ (Eşlerin malî münasebetleri nasıl tanzim edilir), Anali, Beograd 1972, I-III, 57-62.

Kaynaklar

Profesör Begoviç'in hayatı ve eserleri hakkında müracaat edebileceğim başlıca kaynaklar :

1) Branko Nikolajević, Begović, 2. Mehmed (Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955, I, 409).

2) Osman A. Sokolović, Pregled Štampanih Djela na Srpsko-hrvatskom jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine od 1878-1948 godine, Sarajevo 1953., s. 10. (Separat iz Glasnika Vrhovnog Islamskog Starješinstva, za 1955/1956 g.).

3) J.D. Pearson, Index Islamicus (1906-1955), Cambridge 1958 (Heffer), p. 101 (no. 3290), p. 138 (No. 4436); Supplement (1956-1960), Cambridge 1962, p. 45 (No. 1237); Second Supplement (1961-1965), Cambridge 1967, p. 190 (No. 5032); Third Supplement (1966-1970), Cambridge 1972, p. 56.

4) Bisera Nuruddinović, Bibliografija Priloga za Orijentalnu Filologiju, sv. I-XI [1950-1961] (Prilozi za Orijentalnu Filologiju-Revue de Philologie Orientale-Sarajevo 1962-1963, XII-XIII, 350.)

5) Bisera Nuruddinović, Bibliografija Jugoslovenske Orijentalistike (1945-1960), Sarajevo 1968, s. 168. (Orijentalni Institut u Sarajevu, br. VI.)

6) Balić, Dr. Smail, Kultura Bošnjaka, Wien 1973, ss. 167, 169, 170, 180, 188, 200.

7) Spasoje Ubavić, «Svet», Beograd, 14.12.1973. (bkz : Sedamdeset-godišnjica Dr. Mehmeda Begovića in : Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva, Sarajevo 1974, XXXVII, 51).

8) Begoviç'in 2.III.1974 tarihli mektubunda bana lütfettiği malûmat.

Not: a) Bu bibliyografik listeye, günlük gazetelerde neşredilen yazılar ile kısa makaleler, tanıtımlar, vefayat (necrologue'lar) ve polemik karakteri taşıyan yazılar dahil edilmemiştir.

b) Görüldüğü gibi, Profesör Begoviç'in eserleri, boşnakçadan başka fransızca, almanca ve ingilizce olarak te'lif edilmiştir.